

Sisällys

Alkusanat.....	7
----------------	---

Osa 1

Neurokirjolla

Tietoa neurokirjon ilmenemismuodoista.....	17
ADHD.....	21
Autismikirjo.....	37
Kehityksellinen kielihäiriö.....	51
Vahvuuksia neurokirjolla.....	65
Käyttämämme kieli luo todellisuutta.....	71

Osa 2

Tietoinen työote varhaiskasvatuksessa

Mihin työemme perustuu?.....	79
Neurovahvistava lähestymistapa varhaiskasvatuksessa.....	91
Lapsen omanlainen tapa kokea maailmaa.....	109
Mentalisoiva aikuinen.....	119

Osa 3

Ympäristön muokkaus ja aikuisen toiminnan jäsentäminen

ABC-malli ymmärryksen lisääjänä.....	127
Aistitiedon käsittely.....	137
Esteettömyys ja ympäristö.....	153
Kuormituksenhallinta.....	159
Strukturointi, ennakointi ja toiminnanohjauksen tuki.....	185

Osa 4

Lapsen säätelytaitojen tukeminen

Tietoa itsesäätelystä aikuisille.....	201
Lapsen tunnesäätelytaitojen vahvistaminen.....	219
Lapsen käyttäytymisen säätely.....	227
Vireystilan säätely.....	245
Onnistumisia taitoharjoitteluun.....	257
Apua haastaviin tilanteisiin.....	273

Osa 5

Työ vanhempien ja kuntoutusalan ammattilaisten kanssa

Puheeksi ottamisen taito.....	295
Samalla puolella lapsen parhaaksi.....	303
Yhteistyö kuntoutusalan ammattilaisten kanssa.....	311

Osa 6

Maailman tärkeimmän työn ammattilainen

Mitä lapsi herättää minussa ja miksi?.....	319
Tietoisuustaitoja kasvattajille.....	331
Matkaeväitä eteenpäin.....	341
 Lähteet.....	 343
Kirjoittajat.....	351

Alkusanat

Maria: Kun *Neurokirjon oppilas* -kirja ilmestyi keväällä 2023, ensimmäinen painos myytiin loppuun kolmessa päivässä. Se osui arkiseen tarpeeseen käytännönläheisyydellään. Hyvin pian lukijoilta tuli toive, voisiko varhaiskasvatukseen tulla oma kirjansa. Koska oma aiempi ammattitaitoni oli rakentunut vahvasti koulun puolella, mietin kovasti, olisiko minulla riittävästi annettavaa myös pienten lasten maailmaan. Vasta viiden viime vuoden aikana olin sukeltanut pienten maailmaan tehdessäni yrittäjänä varhaiskasvatuksen erityisopettajan töitä lasten psykoterapeutin työn ohessa. Mietin myös, olisiko minulla vielä jotain uutta sanottavaa *Neurokirjon oppilas* -kirjan jälkeen vai sanoin-ko jo kaiken.

Kesäkuun alussa 2023 kohtasimme Sallan kanssa ensimmäistä kertaa kasvokkain, vaikka olimme Seinäjoella työtä tekevinä jo pitkään seuranneet toisiamme sosiaalisessa mediassa. Kohtaamisen hetki oli ainutlaatuinen. Tajusimme puhuvamme samoista asioista, samalla innolla ja intohimolla. Sallan kohtaaminen vahvisti ajatuksiani neurokirjon lasten tuen rakentamisesta. Sallan valtava tietomäärä sai minut innostumaan myös siitä kaikesta, mitä en vielä itse tiennyt. Tiesin, että tässä on ihminen, jonka tarvitsisin työparikseni, jos vielä kirjoittaisin neurokirjon lapsista varhaiskasvatuksessa.

Ensimmäinen tapaamisemme päättyi kysymykseeni: ”Kirjoitettaisiinko yhdessä kirja?” Salla innostui, ja tiesin siitä hetkestä lähtien, että tämä kirja syntyisi. Salla oli tehnyt vuosia töitä lasten autismikuntou-

tusohjauksen parissa ja tunsin varhaiskasvatuksen ympäristöt kuin omat taskunsa. Minä taas erityisopetuksen ja käyttäytymisterapian osaajana voisin tuoda kirjaan jotain samaa, mitä *Neurokirjon oppilaaseen* kirjoitin, ja jotain aivan uutta Sallan kanssa yhdessä.

Idea kirjaan *Neurokirjon lapsi varhaiskasvatuksessa* syntyi sinä toukokuuisena iltapäivänä vesi- ja räntäsateen vuorotellessa ulkona, mutta lämmön läikehtiessä sisällä.

Kiitän Suomen Kulttuurirahaston Etelä-Pohjanmaan maakuntarahastoa saamastani apurahasta kolmannen tietokirjani kirjoittamiseen.

Salla: Viime vuonna kesäkuun alussa juoksin räntäsateessa isojen vesilammikkojen yli Marian työhuoneelle ja sain lämpimän vastaanoton ja ison kupin teetä. Kohtaaminen oli merkittävä, ja jo heti tällä ensitapaamisellamme saimme huomata, että jaamme samanlaisen innon ja arvopohjan neurokirjon lasten parissa tehtävästä työstä. Keskustelimme, pohdimme, jaoimme koskettavia kokemuksia, suunnittelimme tulevaa – ja täydensimme toistemme lauseita kuin olisimme tunteet jo pitkään.

Kun Maria tuon ensimmäisen tapaamisemme päätteeksi kysyi, kirjoitettaisiinko yhdessä kirja, olin heti valmis tarttumaan tähän tärkeään tehtävään. Kirjassamme yhdistyvät Marian vahva asiantuntemus erityispedagogiikasta ja käyttäytymisterapiasta sekä minun osaamiseni neurovahvistavasta lähestymistavasta neurokirjon lasten hyvinvoinnin tukemisessa. Uskon, että nämä näkökulmat yhdistämällä voimme tarjota uusia, ajankohtaisia näkökulmia varhaiskasvatuksen kehityville kentälle.

Vankan tietopohjan lisäksi kirjamme perustuu ennen kaikkea neuronoinaisuuden vaalimiseen, lapsen puolella olemiseen sekä lämpöön ja ymmärrykseen, jolla lapsia kohtaamme. Toivon, että *Neurokirjon lapsi varhaiskasvatuksessa* vahvistaa kasvattajien osaamista ja rohkeutta rakentaa varhaiskasvatukseen yhdenvertaista, neurokirjoystävällistä toimintakulttuuria, jossa jokainen lapsi saa kasvaa omaksi itseksensä.

Kirjan esittely

”Voisiko tällä lapsella olla neurokirjon piirteitä?”

Edessämme lattialla leikkii 4-vuotias, jonka haasteisiin on havahduttu varhaiskasvatuksen arjessa. ”En tiedä vielä – mutta pedagogista tukea me voimme ainakin rakentaa heti.”

Tämä kirja syntyi varhaiskasvatuksen arkeen vastaukseksi varhaiseen, hyvin rakennettuun pedagogiseen tukeen. Käsissäsi oleva kirja on työkalupakki arkeen alle kouluikäisten kanssa. Toivomme, että tämän kirjan äärellä voit innostua kanssamme neurokirjon lasten tuen keinoista. Olemme koonneet näiden kansien väliin mahdollisimman paljon tietoa, jonka ajattelemme olevan tärkeää, kun kohtaamme työssämme neurokirjon lapsia.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022) kuvataan varhaiskasvatuksen tuen muotoina pedagoginen, rakenteellinen ja hoidollinen tuki. Tässä kirjassa perehdymme erityisesti pedagogiseen ja rakenteellisen tukeen. Erityisesti meitä innostaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvattu pyrkimys lisätä lapsen tuen tarpeen havaitsemiseen ja sen toteuttamiseen liittyvää henkilöstön osaamista ja erityispedagogista osaamista.

Haluamme rakentaa yhdessä kanssasi arjen, joka tukee lasta parhaalla mahdollisella tavalla. Pedagogisesti laadukkaan arjen rakentaminen ei ole vain varhaiskasvatuksen erityisopettajien tehtävä, vaan siihen tarvitaan meistä jokaista. Millä nimikkeellä ikinä työskenteletkään, juuri sinä olet arjessa lapsen merkittävä tuki. Haluamme tämän kirjan sivuilla vahvistaa ja kannustaa sinua laadukkaan pedagogisen tuen rakentamiseen.

Toivomme usein arjessa, että tuen tarpeinen lapsi voisi saada terapiaa ja kuntoutuksellista tukea. Terveystuella on monelle lapselle hyvin merkityksellistä. Tärkeää on kuitenkin muistaa, että kuntoutuksellista tukea, kuten toimintaterapiaa tai puheterapiaa, saa

yleensä noin yhden tunnin verran viikossa. Samaan aikaan lapsi viettää varhaiskasvatuksessa joka viikko valtavan tuntimäärän. Ennen kaikkea näillä tunneilla on merkitystä lapsen kokonaiskehitykselle. Yksi terapiatunti viikossa on vähän sen rinnalla, mitä arjessa tapahtuu muuten. Siksi meidän on tärkeää rakentaa hyvin pohdittu pedagoginen, rakenteellinen ja hoidollinen tuki lapselle jokaiseen arkipäivään. Käytämällä viisaasti ja laadukkaasti kaikki ne tunnit, jotka meille on annettu, vaikuttamme merkittävästi lapsen tulevaisuuteen.

On selvää, että varhaiskasvatuksen resurssit aikuisten käsiparien määrästä ja tilojen toimivuudesta aina budjettiin ja päättäjien toimitaan vaikuttavat suuresti siihen, miten voimme työtämme toteuttaa. Näihin yksittäisen työntekijän on kovin haastavaa, ellei mahdotonta vaikuttaa, eikä kirjamme ole tarkoitus asettaa kenellekään yhtään lisää vaatimuksia tai aiheuttaa riittämättömyyden tunnetta. Sen sijaan kirjamme tarkoituksena on luoda kasvattajille toiveikkuutta ja hallinnantunnetta sekä tuoda näkyväksi varhaiskasvatuksen elementtejä, joihin meistä jokainen voi vaikuttaa. Nämä tässä kirjassa käsiteltävät näkökulmat eivät sellaisenaan vaadi lisäresursseja – vain ensisijaisesti ajattelutapojen ja asennoitumisen kirkastamista.

Kirjan ensimmäisessä osassa käymme lyhyesti läpi erilaisia neurokirjon ilmenemismuotoja. Kuvaamme neuromoninaisuuden piirteitä ja merkkejä, joihin varhaiskasvatusikäisten lasten tilanteessa kannattaa havahtua. Yhdistämme tietoa vahvasti Käypä hoito -suosituksiin, jotka ovat myös meille kasvattajille ja opettajille tiedon aarreaittoja. Kirjan ensimmäisen osan lopussa kirjoitamme vielä tämän kirjan yhdestä tärkeimmästä temasta, lapsen vahvuuksien näkemisestä.

Kirjan toisessa osassa pohdimme tietoisien työotteen merkitystä. Tämän kirjan teoreettinen viitekehys on neurovahvistava lähestymistapa ja sen mahdollisuudet varhaiskasvatuksessa. Meille neurovahvistava lähestymistapa tarkoittaa, että vaikeuksien sijaan keskitymme vahvuuksiin ja suunnitelmalliseen tukeen sekä lapsen muuttamisen sijaan ympäristön ja rakenteiden muokkaamiseen. Yritämme tavoittaa

neurokirjon lasten omanlaista tapaa kokea tätä maailmaa. Kutsumme lukijoita miettimään, mihin oma työ perustuu, refleктоimaan omaa työtötetään, tunnistamaan vahvuuksiaan ja vahvistamaan työyhteisössä jo toimivia toimintatapoja. Kohdistamme huomion työtämme ohjaaviin arvoihin, aikuisten asennoitumiseen sekä mentalisaation ja lapsen puolella olemisen merkitykseen.

Kirjan kolmas ja neljäs osa ovat tämän kirjan sydän. Näissä kahdessa osassa perehdymme tarkoituksenmukaisen, pedagogisen ja rakenteellisen tuen suunnitteluun ja toteuttamiseen. Kirjan kolmannessa osassa sukellamme pedagogisen työkalupakin sisältöihin. Mietimme, mitä kaikkia keinoja voimme käyttää rakentaessamme laadukasta tukea neurokirjon lapsille varhaiskasvatuksessa. Tutkimme tarkemmin ympäristön muokkaamista ja aikuisen toiminnan jäsentämistä. Syvennymme ABC-malliin ymmärryksen lisääjänä. Opimme lisää aistitiedon käsittelystä, esteettömyydestä ja kuormituksenhallinnasta sekä strukturoinnista, ennakoinnista ja toiminnanohjauksen tuesta.

Neljännessä osassa aiheena on lapsen säätelytaitojen tukeminen. Perehdymme itsesäätelyyn tunteiden, käyttäytymisen ja vireystilan näkökulmista. Tämän osan päätteeksi pohdimme, miten taitoja voisi varhaiskasvatuksessa harjoitella neurovahvistavalla tavalla ja saamme keinoja haastaviin tilanteisiin.

Kirjan viidennessä osassa tarkastelemme vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön kulmakiviä. Samalla puolella lapsen ja vanhempien kanssa olemisen vaatii tietoista työtötettä ja taitoa kohdata erilaisissa tilanteissa eläviä perheitä. Pohdimme yhdessä myös puheeksi ottamisen taitoa silloin, kun erityispiirteistä puhutaan ensimmäistä kertaa ja asioita lähdetään viemään eteenpäin. Lisäksi suunnittelemme toimivaa yhteistyötä varhaiskasvatuksen arjessa työskentelevien kuntoutusalan toimijoiden kanssa.

Kirjan viimeinen, kuudes osa vie meidät maailman tärkeimmän työn äärelle. Tutkimme, mitä lapset herättävät meissä ja miksi. Avaamme omia kasvatususkomuksiamme. Syvennymme myös tietoisuustai-

toihin, joita vahvistamalla voimme tehdä työtämme tiedostaen ja vastuullisesti arvojemme ohjatessa toimintaamme. Pohdimme yhdessä myös, miten kasvattaja voisi huolehtia omasta vireystilastaan heikkinenkin työpäivän aikana.

Kiitokset

Kiitämme kouluttajapsykoterapeutti, psykologi, autismikirjon Käypä hoito -suosituksen asiantuntija Sari Kujanpäätä koko kirjamme lukemisesta ja arvokkaista kommenteista työstövaiheessa!

Kiitämme toimintaterapeutti, sosionomi, lasten ja nuorten tunteiden asiantuntija Heli Mäkelää kirjan vireystilan säätelyä käsittelevän luvun esilukemisesta ja kommentoinnista.

Arvostamme teidän osaamistanne kovasti. Kiitos, kun saimme ammentaa ajatuksistanne.

Kiitämme lämpimästi perheitämme ja ystäviämme tuesta ja kannustuksesta kirjoitusprosessin aikana.

Kiitämme jokaista varhaiskasvatuksen ammattilaista ja työyhteisöä, jonka rinnalla olemme saaneet työssämme vuosien varrella kulkea. Olemme oppineet teiltä valtavasti ja arvostamme yli kaiken omistautuneisuutta ja todellista välittämistä, jonka suojissa lukuisat neurokirjon lapset saavat tänäänkin kasvaa.

Ennen kaikkea kiitämme kohtaamiamme lapsia ja perheitä. Olette näyttäneet meille neuromoninaisen maailman ainutlaatuisuuden.

Toivomme, että teorian ja käytännön vuoropuhelu ja kokemukset arjesta tekevät tästä kirjasta konkreettisen työkalun arkeesi varhaiskasvattajana.

Seinäjoella ja Isossakyrössä syyskuussa 2024

Maria ja Salla

ESIMERKKEJÄ TOIMIMATTOMISTA JA NEUROVAHVISTAVISTA TOIMINTATAVOISTA	
TOIMINTATAPOJA, JOISSA NEUROKIRJON LAPSEN NÄKÖKULMA JA TARPEET EIVÄT TULE HUOMIOIDUKSI	ESIMERKKEJÄ NEUROVAHVISTAVASTA TOTEUTUSTAVASTA
Autismikirjon lapsi leikkii itseksensä päivittäin pitkiä aikoja lajittelueläimillä, ja niiden ottaminen pois ennen seuraavaan puuhaan siirtymistä aiheuttaa voimakkaan harmituksen. Lajittelueläimet piilotetaan, jotta vältyttäisiin lapsen uppoutumiselta leikkiin ja siirtymien vaikeuksilta.	Neurovahvistava lähestymistapa olisi ta-voitella lapsen näkökulmaa: liittyykö mie-luiseen leikkiin uppoutuminen kenties monotropismiin tai onko sillä lapselle rauhoittava, itsesäätelyä tukeva tai turvan tunnetta vahvistava vaikutus? Muiste-taan, että ei ole väärää tapaa leikkiä, eikä ohiteta lapsen leikin tai harmituksen ta-kana olevia tarpeita. Tarkoituksenmukai-nen neurovahvistava tuki voisi olla tur-van- ja hallinnantunteen vahvistaminen siirtymissä, huolellinen ennakointi visuaa-lisella tuella, muutama eläin lapselle mu-kaan siirtymää helpottamaan ja kuvalli-nen tieto päiväjärjestyksessä siitä, mil-loin saa taas jatkaa leikkiä koko korillisella eläimiä.
Ryhmä lähtee lähikirjaston järjes-tämään lasten luontopajaan. Ke-hitysvammainen, autistinen lapsi päätetään jättää päiväkodille, sillä ar-vellaan, että hän ei hyötyisi luontopa-jan sisällöstä.	Yksi neurovahvistavan lähestymistavan periaatteista on kyvykkyyden olettam-i-nen. Vaikka emme näkisi tästä lapses-ta, oppiiko tai hyötyykö hän tällaisista ta-pahtumista, me uskomme, että näin on, emmekä rajaa hänen mahdollisuuksiaan toimia, osallistua ja oppia. Lapsen osallis-tuminen luontopajaan ryhmänsä muka-na luo hänelle yhdenvertaisia mahdolli-suuksia saada erilaisia kokemuksia.

Käyttäytymisen funktio: miksi lapsi toimii niin kuin hän toimii?

Kaikessa käyttäytymisessä on aina jokin järki, vaikka ulospäin käyttäytyminen voikin joskus näyttää järjettömältä. Jokainen ABC-ketju, joka on päässyt vahvistumaan toistuvaksi toimintatavaksi, on jollain tapaa lapsen kannalta hyödyllinen. Meiltä aikuisilta vaaditaankin sapolisiin työtä sen selvittämiseen, miksi tietyistä käyttäytymisen tavasta on tullut toimiva toimintamalli lapsen silmin. Johtolankoja ja päättelyä tarvitaan siihen, että saamme kiinni siitä, miksi lapsi toimii niin kuin hän toimii.

Käyttäytymisen funktion tavoittelu on aina tietyllä tapaa kuin hypoteesin tekemistä. Yritämme tavoitella toisen mieltä ja ymmärtää, miltä tilanne näyttää toisen silmin. Joskus osumme heti oikeaan, joskus joudumme vaihtamaan hypoteesiamme monta kertaa.

Edellä kuvattiin Liisan tarina ABC-mallin avulla. Jos pohdimme Liisan käyttäytymisen funktiota, voimme löytää heti useita syitä sille, miksi Liisa toimii niin kuin toimii eli hyökkää toista lasta kohti kesken leikkihetken ja satuttaa häntä. Liisan hyökkäämisen funktiona voisi olla esimerkiksi yksi tai useampi seuraavista:

- Haluan saada huomion aikuiselta.
- Haluan raivata tilaa itselleni.
- Haluan saada miellyttävän aistikokemuksen hyökkäyksestä ja sen jälkeisestä metelistä.
- Haluan kokeilla, mitä saan toisessa aikaan.
- Haluan kutsua toisen lapsen leikkiin.
- Haluan nostaa vireystilaani.
- Haluan saada huomion pois jostain toisesta asiasta, kuten ulos lähtemisestä.